

## Suriyeli sığınmacıların Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisinin hukuki yapı bakımından araştırılması

### A research on the impact of Syrian asylum seekers on Hatay forest products enterprises in terms of legal status

Hasan SERİN<sup>1</sup> , Muhammet DURGUN<sup>2</sup> 

<sup>1</sup> Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği, Kahramanmaraş, Türkiye

<sup>2</sup> Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye

#### Eser Bilgisi / Article Info

Araştırma makalesi / Research article

DOI: 10.17474/artvinofd.947586

#### Sorumlu yazar / Corresponding author

Muhammet DURGUN

e-mail: muhammetdurgunksu@gmail.com

Geliş tarihi / Received

04.06.2021

Düzeltilme tarihi / Received in revised form

03.07.2021

Kabul Tarihi / Accepted

12.07.2021

Elektronik erişim / Online available

18.11.2021

#### Anahtar kelimeler:

Suriye krizi

Suriyeli sığınmacılar

Orman ürünleri işletmeleri

Hatay

Keywords:

Syrian crisis

Syrian asylum seekers

Forest products enterprises

Hatay

#### Özet

Suriye Krizi, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki çeşitli ülkelerde meydana gelen protesto ve çatışmaların, Suriye'yi etkisi altına alması ve burada iç savaşa dönüşmesi sonucu yaşanan olaylar bütünüdür. Bu krizle beraber milyonlarca Suriyeli ülkelerini terk etmiş ve birçok ülkeye sığınmak zorunda kalmıştır. Bu ülkelerin başında gelen Türkiye açık kapı politikası uygulayarak milyonlarca Suriyeliyi misafir etmiştir. Suriyeli sığınmacılar için geçici barınma merkezleri inşa edilmiş ancak sığınmacıların büyük kısmı kent merkezlerinde yaşamayı tercih etmiştir. Suriyeli sığınmacılar yaşamlarını sürdürdükleri illeri sosyal, ekonomik, demografik ve kültürel olarak etkilemiştir. Hatay da Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu illerden biridir ve ifade edilen etkiler burada açık bir şekilde görülmektedir. Bu çalışmada Suriye Krizinin Hatay orman ürünleri sanayi işletmeleri üzerindeki etkisi işletmelerin hukuki yapıları bakımından araştırılmıştır. Çalışmada 96 işletme sahibine ve/veya yöneticisine yüz yüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır. Toplanan veri çapraz çizelgelerle gösterilmiş ve şahıs işletmeleri ile şirketler arasındaki farklılıkları ortaya koymak için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre işletmelerin %60.3'ünde en az 1 Suriyeli çalışmaktadır. Suriye krizinden sonra şahıs işletmeleri ile şirketler arasında müşteri memnuniyeti, ithalat miktarı, ithalat nakliye masrafı, ihracat nakliye masrafı, genel üretim maliyeti, üretim kapasitesi ve ticari gelir bakımında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

#### Abstract

The Syrian Crisis is a set of events that took place as a result of the protests and conflicts in various countries in North Africa and the Middle East took Syria under its influence and turned into a civil war in this country. With this crisis, millions of Syrians left their countries and had to refuge many countries. Turkey, leading of these countries, has hosted millions of Syrians by applying an open door policy. Temporary accommodation centers were built for the Syrian refugees, but most of the refugees preferred to live in the city centers. Syrian refugees have impacted the provinces where they live socially, economically, demographically and culturally. Hatay is one of the provinces with a high concentration of Syrian refugees and the expressed effects are clearly visible here. This study focuses on the impact of the Syrian Crisis on the Hatay forest products enterprises in terms of their legal structures. In the study, a questionnaire was applied to 96 business owners and/or managers using face-to-face interviews. The collected data are shown with crosstabs and independent samples t test has been performed to reveal the differences between sole proprietorships and companies. According to the results of the study, at least 1 Syrian works in 60.3% of the enterprises. After the Syrian crisis, it has been determined that there are significant differences between sole proprietorships and companies in terms of customer satisfaction, import amount, import shipping cost, export transportation cost, general production cost, production capacity and commercial income.

## GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan beri devam eden ve gelecekte de muhtemelen devam edecek olan göç olgusu pek çok kişiyi, ülkeyi, bölgeyi ve hatta küresel yapıyı etkilemektedir (Taş ve Durgun 2020). Türkiye Arap Baharının Suriye'ye sığırması ile Suriyeli göçüyle karşı karşıya kalmıştır. Orta Doğu'nun tamamını etkisi altına

alan Arap Baharı ilk olarak Tunus'ta ortaya çıkmıştır. Bu ülkenin bir vatandaşı olan Muhammed Bouazizi adlı bir genç el arabasına el konulmasına karşı çıkmış, gözaltına alınarak işkence görmüş ve bunun sonucunda 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakmıştır. Bu olay ile Tunus halkı sokağa dökülmüş ve iktidarda bulunan Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmiştir (Boyras 2015). Bunun akabinde Arap Baharı Mısır, Libya, Cezayir,

Bahreyn, Ürdün, Yemen, Lübnan ve Suriye gibi diğer Orta Doğu ülkelerine yayılmış, ülke yönetimleri ile halkın orta ve alt kesimleri karşı karşıya kalmış ve statükoya karşı bir halk hareketi meydana gelmiştir. Bahsedilen ülkelerden Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidarlar değişmiştir (Ulutaş 2017).

Arap Baharı’nın Suriye’ye sığması hızlı olmuştur. Diğer Arap ülkelerinden etkilenen Suriye halkının gösteri ve protesto hareketlerinin filizleri güçsüz olsa da 2011 yılının Ocak ayında atılmıştır. Başlarda pek de etkili olmayan bu gösteriler Mart 2011’de Dera kentinde meydana gelen olaylarla etkisini artırmaya başlamıştır. Ülkede yaşanan kuraklık ve yüksek işsizlik düzeyi nedeniyle ayaklanmalar kısa sürede büyümüş ve Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus kentlerine yayılmıştır. Suriye yönetiminin, ayaklanmalar başlatan halka karşı sert tutumu ve silah kullanmasıyla bu durum iç savaşa dönüşmüş ve büyük bir göç hareketinin başlamasına neden olmuştur (Özdemir 2017). Suriye krizi sonrasında yaşanan Suriyeli sığınmacılar meselesi ilk olarak bölgesel, sonrasında da uluslararası bir krize dönüşmüştür.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi verilerine göre Suriye krizi ile 5595039 Suriyeli Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. 3667681 Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye bu krizin en derinden yaşadığı ülke olmuştur (UNHRC 2021).

Türkiye açık kapı politikası uygulayarak sığınmak isteyen bütün Suriyelileri kabul etmiş, geçici koruma statüsü altında kamplarda ve ülke sınırları içerisinde koruma altına almıştır (Göç ve Uyum Raporu 2018). Türkiye açık kapı politikasının özüne uygun bir şekilde Suriye’de savaş ve çatışma ortamı başladığında koşulsuz-şartsız yardıma ihtiyacı olan herkesi kabul ederek Suriyeli sığınmacıların insani şartlarda yaşamlarına devam etmelerini sağlamıştır (Akbaş ve ark. 2016). Açık kapı politikası sonucu gelen kişilerin sayısının milyonları aşması sosyal, ekonomik ve güvenlikle ilgili sorunları ister istemez ortaya çıkarmıştır (Durgun ve Aydın 2017). Sığınmacıların farklı dil, kültür, aile yapısı, alışkanlıklar, gelenek ve göreneklere sahip olmaları, gelinen kente ve kent halkına uyum sağlayamamaları ve son olarak kentin ekonomik yapısı ve güvenliğine olumsuz etkileri yerli halkın görüş ve düşüncelerini olumsuz yönde etkilemiştir (Aydın ve Durgun 2018).

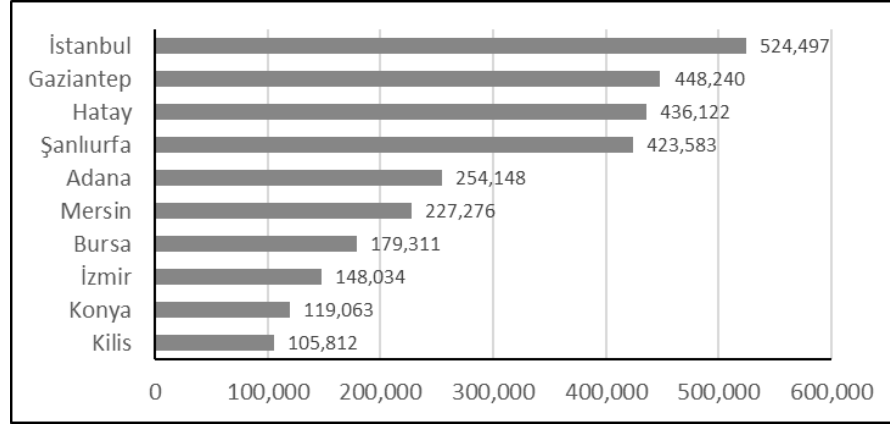
2011 yılının Nisan ayında 252 Suriyeli ile başlayan sığınmacı akını Suriye’de iç savaşın şiddetini artırması ile

yıllar içinde artış göstermiş ve 2021 Nisan ayı itibarıyla 3667681 Suriyeli sığınmacının Türkiye’de yaşamını sürdürdüğü bir hale dönüşmüştür. Bu sayının çok küçük bir bölümü olan 57321 kişi geçici barınma merkezlerinde kalırken, geri kalan 3610360 kişi kent merkezlerinde yaşamaktadır (GİGM 2021).

Türkiye’nin illerinin nüfusu ile o ilde bulunan Suriyelileri oranladığımızda, elde edilen yüzdelerin ortalaması %4.46’dır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin en çok buldukları ilk 10 il Şekil 1’de gösterilmektedir (GİGM 2021). Bu illerden Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Kilis; Suriye sınırına yakın olmaları ile Suriyeliler ile kültürel yakınlıkları ve akrabalık bağları sebepleriyle cazibe merkezi olmuştur. İzmir, Avrupa’ya gitmek için Yunanistan’a kaçak geçiş yapmak isteyen Suriyelilerin ilgi odağı olmuştur. İstanbul başta olmak üzere diğer büyük iller ise ekonomik odaklı, iş bulup çalışmak isteyen Suriyelilerin ilgi odağı olmuştur (Şentürk 2020).

Türkiye’deki sığınmacıların durumuna bakılarak denebilir ki bazı eksiklikler olsa da pek çok açıdan başarılı bir sığınmacı yönetimi uygulamıştır (Aydın ve Özcan 2016) ancak yine de Suriye krizi ve sonucunda meydana gelen Suriyeli sığınmacı akını Türkiye’yi etkilemiştir. Kişiler göç ederken kendi değerler dünyalarını, gelenek-göreneklerini ve ekonomik durumlarını da yanlarında götürmektedirler. Bu nedenle göç sadece göç eden kişileri değil, aynı zamanda göç edilen yerdeki kişileri, mekânları, sosyoekonomik yapıyı ve mevcut düzeni de etkilemektedir (Aydın ve Durgun, 2020). Son yıllarda Arap Baharı sonrasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeni ile Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı nüfusu ülke ekonomisini derinden etkileyebilecek seviyelere ulaşmıştır. Söz konusu göçün Türkiye ekonomisine çeşitli olumsuz etkileri olduğu gibi olumlu etkileri de bulunmaktadır (Gür 2017). Suriye kaynaklı göçün Türkiye ekonomisi üzerinde dört temel alan üzerinden etki ettiği ifade edilmektedir. Bunlar kamu maliyesi, emek arzı ve girişimcilik, genç nüfus ve işgücü piyasasıdır (Esen ve Binatlı 2017).

Bu çalışmada yukarıdaki açıklamalar ışığında Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisi incelenecektir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Hatay orman ürünleri sanayi ve kullanılan yöntemler ile ilgili bilgi verilecektir. Bulgular kısmında istatistiksel analiz sonuçları çizelgeler şeklinde sunulacaktır. Ardından sonuç ve önerilerin verilmesiyle çalışma sonlandırılacaktır.



Şekil 1. En çok Suriyelinin bulunduğu ilk 10 il (07.04.2021 itibarıyla)

## MATERYAL ve YÖNTEM

Hatay orman ürünleri sanayi ağaç ve mantar ürünleri ile mobilya imalatından oluşmaktadır. Antakya Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre ilde 7177 tane işletme faaliyet göstermektedir (ATSO 2019). Bu işletmelerin %15.54'ü mobilya, %9.76'sı ise ağaç ve mantar ürünleri imalatı yapmaktadır. Çalışan sayılarına baktığımızda ise mobilya işletmelerinde 1500 kişi, ağaç ve mantar ürünleri işletmelerinde 996 kişi istihdam edilmektedir (STB 2019).

Hatay orman ürünleri sanayi ili dış ticaret verilerinde önemli paya sahiptir. 2019 yılı verilerine göre mobilya imalatı yapan işletmeler 49908556 dolar; ağaç ve mantar ürünleri imalatı yapan işletmeler ise 15419285 dolar ihracat yapmışlardır. Bu sektörlerin ithalat değerleri az miktarda olup, kağıt ve kağıt ürünleri imalatında 10170885 dolar ithalat yapılmıştır (STB 2019).

Çalışmanın amacına uygun olarak Hatay orman ürünleri işletmeleri sahiplerine ve/veya yöneticilerine yüzyüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır. Örnek büyüklüğü belirlenirken Antakya Ticaret ve Sanayi Odası verilerine dayanarak Hatay'da 1816 tane orman ürünleri işletmesi olduğuna karar verilmiştir. %95'lik güven düzeyine dayanarak örnek büyüklüğü 92 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda 96 işletmeye ulaşılmış olup, Suriye krizinin ve Suriyeli sığınmacıların işletme ekonomileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Anket formu 62 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular Suriyeli sığınmacıların çalışma durumlarını, dış ticaret konularını ve temel işletme fonksiyonlarını içermektedir. Anket formu hazırlanırken Likert ölçeği ve çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır. Likert ölçekli sorularda insanlara çeşitli ifadeler ve yargılar yöneltilmiş ve bu yargılara katılıp katılmama derecesinin belirtilmesi istenmiştir. Anket formundaki sorular Akyüz ve ark. (2003), Alpaslan (2012), Paksoy ve Özgüven (2017), Paksoy ve ark. (2015)

ve Reçber ve Ayhan (2013)'ün çalışmalarından faydalanılarak bir araya getirilmiştir. Ardından Hatay ilinde faaliyet gösteren orman ürünleri işletmelerine uygulanması planlanmış ve sorular bu doğrultuda revize edilmiştir. Ardından hem konuya hem de orman ürünleri sektörüne hakim akademisyenler tarafından tartışılarak son hali verilmiştir. Yapılan anketlerin geçerliliği için güvenilirlik testi yapılmış ve Cronbach's alpha katsayısı 0.872 olarak bulunmuştur. Bu değer istatistiksel yorumlama için iyi ve kullanılan ölçek yüksek güvenilirliktedir (Kılıç 2016). Anketlerin uygulanması sonucu toplanan verilerin SPSS istatistik yazılımında girişleri yapılmış ve ardından frekans ve yüzdelik değerlerin elde edildiği betimleyici istatistikleri çıkarılmıştır. Toplanan veri çapraz çizelgelerde işletmelerin hukuki yapısı değişkenine göre toplam üzerinden değerlendirilmiştir. Buna ilaveten bağımsız örneklem t testi yapılarak, analiz sonuçları çizelgeler halinde sunulmuştur.

## BULGULAR ve TARTIŞMA

Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkilerinin hukuki yapılar bakımından araştırıldığı çalışmanın bulguları bu bölümde verilmiştir. Anket uygulanan 96 işletmenin %90.6'sı şahıs işletmesi, %9.4'ü şirkettir (sırasıyla 87 ve 9 adet). Bu işletmelerin %60.3'ünde Suriyeli çalışan bulunmakla beraber şahıs işletmelerinin %68.9'u ile şirketlerin %80'i Suriyeli çalıştırmaktadır.

Suriye krizinden sonra işletmelerin üretim, taşıma ve pazarlama alanlarında yerel halka olan ihtiyaçları Çizelge 1'de gösterilmektedir. Buna göre üretim alanında işletmelerin %91.6'sının, taşıma alanında işletmelerin %86.8'inin ve pazarlama alanında işletmelerin %92.8'inin yerel halka olan ihtiyaçları azalmıştır.

**Çizelge 1.** Suriye krizinden sonra işletmelerin üretim, taşıma ve pazarlama alanlarında yerel halka olan ihtiyaçları

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Üretim	Şahıs İşletmesi	%3.9	%94.8	%1.3	
	Şirket	%50.0	%50.0		
	Toplam	%7.2	%91.6	%1.2	
Taşıma	Şahıs İşletmesi	%3.9	%89.6	%6.5	%100
	Şirket	%33.3	%50.0	%16.7	
	Toplam	%6.0	%86.8	%7.2	
Pazarlama	Şahıs İşletmesi	%3.9	%96.1		
	Şirket		%50.0	%50.0	
	Toplam	%3.6	%92.8	%3.6	

Hatay orman ürünleri işletmelerinin %87'si müşteri memnuniyetinin azaldığını düşünmektedir. Bu durum şahıs işletmelerinin %88.9'unda, şirketlerin ise %50'sinde bu şekildedir. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin müşterilerinin memnuniyetleri konusunda verdikleri yanıt farklarını ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(7.580)=-2.535$ ,  $p=0.037<0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin ithalat nakliye masraflarının ( $\bar{x}=1.45$ ) şirketlerin ithalat nakliye masraflarından ( $\bar{x}=3$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Suriye krizi başladıktan sonra müşteri memnuniyetinin ölçümü için orman ürünleri işletmeleri birçok yöntem kullanmaktadır. Anket yöntemini işletmelerin %62.5'i ara sıra, %37.5'i sık sık; ziyaret yöntemini işletmelerin %66.7'si sık sık, %33.3'ü ara sıra; telefon yöntemini ise işletmelerin %86.6'sı sık sık, %13.4'ü ara sıra kullanmaktadır. Hukuki yapılar bakımından ise şahıs işletmeleri en sık telefon yöntemini (%90), şirketler ise en sık anket yöntemini kullanmaktadır (%100).

**Çizelge 2.** Kriz ile birlikte işletmelerin ithalat miktarı, ithalat nakliye masrafı ve ithal edilen ürün çeşidi

		Çok Azaldı	Azaldı	Fark Etmedi	Arttı	Çok Arttı	Toplam
İthalat Miktarı	Şahıs İşletmesi	%65.8	%25.0		%6.6	%2.6	
	Şirket		%42.9	%14.3	%14.3	%28.5	
	Toplam	%60.2	%26.5	%1.2	%7.2	%4.8	
İthalat Nakliye Masrafı	Şahıs İşletmesi	%42.1	%50.0		%1.3	%6.6	%100
	Şirket	%25.0	%12.5	%12.5		%50.0	
	Toplam	%40.5	%46.4	%1.2	%1.2	%10.8	
İthal Edilen Ürün Çeşidi	Şahıs İşletmesi	%60.5	%32.9		%2.7	%3.9	
	Şirket	%28.6	%28.6			%43.0	
	Toplam	%57.8	%32.5		%2.4	%7.2	

Orman ürünleri Suriye krizi başladığından bu yana müşterilerinden en fazla yükselen fiyatlar konusunda şikayet almaktadır (%93.2). İstenilen model malzeme ve iş süresi konularında alınan sık şikayetler ise sırasıyla işletmelerin %87.1 ile %23.1'inde görülmektedir. Hukuki yapılar bakımından şahıs işletmelerinin %94.2'si ile şirketlerin %80'i sık sık yükselen fiyatlarla ilgili şikayetler almaktadır.

Kriz ile birlikte işletmelerin ithalat miktarı, ithalat nakliye masrafı ve ithal edilen ürün çeşidinin durumu Çizelge 2'de gösterilmiştir. Çizelgeye göre işletmelerin %60.2'sinin ithalat miktarı çok azalmıştır. Hukuki yapılar göre ise şahıs işletmelerinin %65.8'inin çok azalmış, şirketlerin %42.9'unun azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ithalat miktarlarındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(81)=-4.303$ ,  $p=0.00004<0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin ithalat miktarının ( $\bar{x}=1.55$ ) şirketlerin ithalat miktarından ( $\bar{x}=3.29$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Çizelge 2'ye göre işletmelerin %46,4'ünün ithalat nakliye masrafları azalırken; %40.5'inin çok azalmıştır. Hukuki yapılar göre ise şahıs işletmelerinin %50'nin azalmış, şirketlerin %50'sinin çok artmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ithalat nakliye masrafları arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(7.456)=-2.37$ ,  $p=0.047<0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin ithalat nakliye masraflarının ( $\bar{x}=1.8$ ) şirketlerin ithalat nakliye masraflarından ( $\bar{x}=3.38$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Orman ürünleri işletmelerinin ithal edilen ürün çeşidine bakıldığında ise işletmelerin %57.8'inin ithal edilen ürün çeşidinin çok azaldığı görülmektedir. Hukuki yapılar göre ise şahıs işletmelerinin %60.5'inin çok azalmış, şirketlerin

%43'ünün çok artmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ithal edilen ürün çeşitleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.271)=-1.960, p=0.121>0.05$ ).

Kriz ile birlikte ihracat miktarı, ihracat nakliye masrafı ve ihraç edilen ürün çeşidinin durumu Çizelge 3'te gösterilmiştir. Çizelgeye göre işletmelerin %67.5'nin ihracat miktarı artmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %69.7'si ile şirketlerin %42.9'unun ihracat miktarı çok azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ihracat miktarları arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.222)=-1.795, p=0.096>0.05$ ).

Orman ürünleri işletmelerinin ihracat nakliye masraflarına bakıldığında işletmelerinin %57.8'inin ihracat nakliye masraflarının çok azaldığı görülmektedir. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %61.8'inin ihracat nakliye masrafları çok azalmış, şirketlerin %57.1'inin çok artmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ihracat nakliye masrafları arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(6.157)=-3.080,$

$p=0.021<0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin ihracat nakliye masraflarının ( $\bar{x}=1.45$ ) şirketlerin ihracat nakliye masraflarından ( $\bar{x}=3.57$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Orman ürünleri işletmelerinin ihraç ettikleri ürün çeşidine bakıldığında ise işletmelerin %54.2'sinin ihraç ettiği ürün çeşidi çok azalmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %55.3'ü ile şirketlerin %42.9'unun ihraç ettiği ürün çeşidi çok azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ihraç ettikleri ürün çeşitleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.243)=-1.556, p=0.169>0.05$ ).

Kriz ile birlikte işletmelerin işçilik, hammadde ve genel üretim maliyetleri Çizelge 4'te gösterilmiştir. Orman ürünleri işletmelerinin işçilik maliyetlerine bakıldığında işletmelerin %57.8'inin işçilik maliyetlerinde çok azalma olduğu görülmektedir. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %61.8'inin çok azalmış, şirketlerin %42.9'unun azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin işçilik maliyetleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.172)=-2.376, p=0.054>0.05$ ).

**Çizelge 3.** Kriz ile birlikte işletmelerin ihracat miktarı, ihracat nakliye masrafı ve ihraç edilen ürün çeşidi

		Çok Azaldı	Azaldı	Fark Etmedi	Arttı	Çok Arttı	Toplam
İhracat Miktarı	Şahıs işletmesi	%69.7	%26.3	%1.3		%2.7	
	Şirket	%42.9	%14.3		%28.7	%14.3	
	Toplam	%67.5	%25.3	%1.2	%2.4	%3.6	
İhracat Nakliye Masrafı	Şahıs işletmesi	%61.8	%34.2	%2.7		%1.3	
	Şirket	%14.3	%28.6			%57.1	%100
	Toplam	%57.8	%33.8	%2.4		%6.0	
İhraç Edilen Ürün Çeşidi	Şahıs işletmesi	%55.3	%38.2	%2.6		%3.9	
	Şirket	%42.9	%14.3		%14.3	%28.7	
	Toplam	%54.2	%36.2	%2.4	%1.2	%6.0	

**Çizelge 4.** Kriz ile birlikte işletmelerin işçilik, hammadde ve genel üretim maliyetleri

		Çok Azaldı	Azaldı	Fark Etmedi	Arttı	Çok Arttı	Toplam
İşçilik Maliyeti	Şahıs işletmesi	%61.8	%34.2	%2.7	%1.3		
	Şirket	%14.3	%42.9	%14.3		%28.7	
	Toplam	%57.8	%34.9	%3.6	%1.2	%2.5	
Hammadde Maliyeti	Şahıs işletmesi	%60.5	%34.2	%1.3	%2.7	%1.3	
	Şirket	%42.9	%14.2			%42.9	%100
	Toplam	%59.0	%32.5	%1.2	%2.5	%4.8	
Genel Üretim Maliyeti	Şahıs işletmesi	%63.2	%34.2	%1.3		%1.3	
	Şirket	%14.3	%42.9		%14.3	%28.7	
	Toplam	%59.0	%34.9	%1.2	%1.2	%3.7	

Orman ürünleri işletmelerinin hammadde maliyetlerine bakıldığında işletmelerin %59'unun hammadde maliyetinin çok azaldığı görülmektedir. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %60.5'i ile şirketlerin %42.9'unun çok azalmış, şirketlerin %42.9'unun azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin hammadde maliyetleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.161) = -1.752, p=0.129 > 0.05$ ).

Orman ürünleri işletmelerinin genel üretim maliyetlerine bakıldığında ise işletmelerin %59'unun hammadde maliyeti çok azalmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %63.2'sinin çok azalmış, şirketlerin %42.9'unun azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin genel üretim maliyetleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(6.181) = -2.539, p=0.043 < 0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin genel üretim maliyetlerinin ( $\bar{x}=1.42$ ) şirketlerin genel üretim maliyetlerinden ( $\bar{x}=3$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Kriz ile birlikte işletmelerin üretim kapasitesi, ürün çeşidi, çalışan sayısı, ticari geliri ve borçluluk durumu Çizelge 5'te gösterilmiştir. Orman ürünleri işletmelerinin üretim kapasitelerine bakıldığında işletmelerin %54.2'sinin üretim kapasitesi çok azalmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %57.9'unun çok azalmış, şirketlerin %42.9'unun ise çok artmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin üretim kapasiteleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(6.296) = -2.834, p=0.028 < 0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin üretim

kapasitelerinin ( $\bar{x}=1.57$ ) şirketlerin üretim kapasitelerinden ( $\bar{x}=3.43$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Orman ürünleri işletmelerinin ürün çeşidine bakıldığında kriz ile birlikte işletmelerin %55.4'ünün ürün çeşidi çok azalmış, %38.6'sının azalmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %59.2'sinin ürün çeşidi çok azalmış, şirketlerin %57.1'inin ürün çeşidi ise azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ürün çeşitleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.319) = -1.935, p=0.099 > 0.05$ ).

Orman ürünleri işletmelerinin çalışan sayılarına bakıldığında işletmelerin %59'unun çalışan sayısının çok azaldığı görülmektedir. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %60.5'inin ile şirketlerin %42.8'inin çalışan sayısı çok azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ürün çeşitleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.303) = -1.263, p=0.251 > 0.05$ ).

Orman ürünleri işletmelerinin ticari gelirlerine bakıldığında işletmelerin %50.6'sının ticari geliri çok azalmış, %42.2'sinin ise azalmıştır. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin 53.9'u ile şirketlerin %57.1'inin ticari geliri çok azalmış, şahıs işletmelerinin %40.8'nin ticari geliri ise azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin ticari gelirleri arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur ( $t(81) = -2.277, p=0.025 < 0.05$ ). Yapılan analiz şahıs işletmelerinin ticari gelirininin ( $\bar{x}=1.61$ )

**Çizelge 5.** Kriz ile birlikte işletmelerin üretim kapasitesi, ürün çeşidi, çalışan sayısı, ticari geliri ve borçluluk durumu

		Çok Azaldı	Azaldı	Fark Etmedi	Arttı	Çok Arttı	Toplam
Üretim Kapasitesi	Şahıs işletmesi	%57.9	%35.5	%2.7		%3.9	
	Şirket	%14.3	%28.7		%14.3	%42.9	
	Toplam	%54.2	%34.9	%2.5	%1.2	%7.2	
Ürün Çeşidi	Şahıs işletmesi	%59.2	%36.9			%3.9	
	Şirket	%14.3	%57.1			%28.6	
	Toplam	%55.4	%38.6			%6.0	
Çalışan Sayısı	Şahıs işletmesi	%60.5	%34.2			%5.3	
	Şirket	%42.8	%28.6			%28.6	%100
	Toplam	%59.0	%33.7			%7.3	
Ticari Gelir	Şahıs işletmesi	%53.9	%40.8		%1.4	%3.9	
	Şirket	%14.3	%57.1		%28.6		
	Toplam	%50.6	%42.2		%3.6	%3.6	
Borçluluk Durumu	Şahıs işletmesi	%69.7	%25.0	%1.3	%1.3	%2.7	
	Şirket	%42.8	%28.6			%28.6	
	Toplam	%67.5	%25.3	%1.2	%1.2	%4.8	



şirketlerin ticari gelirinden ( $\bar{x}=2.43$ ) daha çok azaldığını göstermektedir.

Orman ürünleri işletmelerinin borç durumlarına bakıldığında ise işletmelerin %67.5'inin borç durumlarının çok azaldığı görülmektedir. Hukuki yapılara göre ise şahıs işletmelerinin %69.7'si ile şirketlerin %42.8'inin borç durumları çok azalmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketlerin borç durumları arasındaki farkları ortaya koymak için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür ( $t(6.229) = -1.457$ ,  $p=0.194 > 0.05$ ).

## TARTIŞMA VE SONUÇ

Rekabetin iyiden iyiye arttığı günümüz ekonomik düzeninde işletmeler sadece kendi iç çevreleriyle ilgilenerek varlıklarını sürdürmemektedirler. İşletmelerin gerek yakın gerekse de uzak dış çevrelerinde meydana gelen olaylar hayati derecede öneme sahiptir. Bu olayların başında gelen göç, beraberinde getirdiği ve bazen kitlesel bir şekil alan insan hareketliliği ile işletmeler için krizler yaratabilmektedir. Bu krizler kimi zaman fırsatlarla doluyken kimi zaman ise işletmelerin varlığını tehdit etmektedir. Arap Baharı ve sonrasında olayların Suriye'ye sızmasıyla başlayan Suriye iç savaşı Türkiye'ye göç dalgası başlatmış ve bir kriz meydana getirmiştir. Bu kriz bütün ekonomik sektörleri etkilediği gibi çok katmanlı ve yapıları orman ürünleri sektörünü de etkilemiştir. Bu etkilerin Hatay orman ürünleri işletmeleri özelinde işletmelerin hukuki yapıları bakımından araştırıldığı bu çalışmanın sonuçları aşağıda verilmiştir.

Türkiye'de en fazla Suriyeli sığınmacı barındıran üçüncü il olan Hatay'ın bu durumu orman ürünleri işletmelerine de yansımıştır. İşletmeler genel anlamda Suriyeli istihdam etmekte olup Suriyeli istihdam düzeyi şahıs işletmelerine göre şirketlerde daha fazladır. Bu nedenle işletmelerin Suriyeli çalışanlarını göz önüne alarak insan kaynakları politika ve uygulamalarını benimsemeleri faydalara olacaktır. Bu sayede yetenekli çalışanların motivasyonu sağlanacak ve stratejik insan kaynağı oluşturularak firma performansı artırılabilir (Serin ve Durgun 2018, Serin ve ark. 2020).

Suriyeli sığınmacı istihdam eden işletmelerin genelini işçilik, hammadde ve genel üretim maliyetlerinde azalma yaşanmıştır. İşçilik maliyetinin azalması işletmelerin Suriyelileri ucuz işgücü olarak gördüklerini göstermektedir. Bu durum işletmelerin verimliliğine olumlu yönde katkı yapacaktır. İşçilik maliyetinde azalmanın fazla görülmediği şirketlerin daha kurumsal bir

insan kaynakları yönetimi izlediği sonucuna varılabilir. Maliyet kalemlerinde görülen azalmalar Hatay orman ürünleri işletmelerinin maliyet yönetimi tekniklerini başarıyla uyguladığı sonucunu ortaya çıkarabilir.

Suriye kriziyle beraber orman ürünleri işletmelerinin çoğunda insan kaynağı olarak yerel halka olan ihtiyaç azalmıştır. Üretim, taşıma ve pazarlama faaliyetlerinde işletmeler Suriyeli sığınmacıları daha ekonomik bulmuş ve yerel halkı istihdamdan uzaklaşmıştır. İşletmeler Suriye krizini bu bakımdan fırsat olarak değerlendirmiştir. Zaten işletmelerin kriz zamanlarında istihdam azaltma ve diğer alternatif politikaları içeren küçülme politikası uyguladıkları bilinen bir olgudur (Sözbilir ve ark. 2015).

Suriye krizi orman ürünleri işletmelerinin dış ticaret faaliyetlerini de etkilemiştir. İşletmelerin çoğunda ihracat ve ithalat miktarları düşmüş olup, buna paralel dış ticarete konu ürün çeşitleri eksilmiş ve dış ticaret nakliye masrafları azalmıştır. Bu sonuç şahıs işletmelerinde de görülmekte olup, şirketlerde farklılaşmaktadır. Özellikle nakliye masrafı olmak üzere ürün çeşidi ve miktar bakımından orman ürünleri şirketlerinin çoğunun ihracat-ithalat verilerinde artış gözlenmiştir. Gedik ve Çil (2019)'de de belirtildiği üzere orman ürünleri işletmeleri etkili olabilecek kriz yönetim faaliyetlerinde bulunmamaktadırlar ve kriz yönetimi konusunda düşük bilinç düzeyine sahiptirler. Ancak ihracat konusunda oldukça iyi konumdadırlar. Hatay orman ürünleri işletmelerinin ihracat miktarlarını artırmaya yönelik ihracat teşviklerinden başvurmaları önemlidir ve böylelikle ihracat artışının bölgesel kalkınmayı da olumlu etkileyeceği söylenebilir (Ersungur ve Yalman 2009). Tabi ihracat hacminin artışında işletme-devlet ilişkilerindeki bürokratik zorlukların azaltılması, modern bir finansman yapının kurulması ve kalifiye özelliklere sahip insan kaynağı açığının kapatılması da önemli unsurlardır (Akyüz ve ark. 2004).

Hatay orman ürünleri işletmeleri Suriye krizi boyunca üretim kapasitelerini azaltmıştır. Şahıs işletmeleri genele uyumlu bir görünüm sunarken, şirketlerden bazılarının üretim kapasitelerini artırdığı gözlenmiştir. Bu durum Suriye krizini fırsata çeviren orman ürünleri işletmelerinin varlığını göstermektedir. Bununla beraber işletmelerin geneli ürün çeşidini düşürmüş, çalışanlarından bazılarını işten çıkarmış ve sonuçta ticari gelirleri azalmıştır. Görülmektedir ki Hatay orman ürünleri işletmeleri Suriye krizinde küçülme stratejisini benimsemişlerdir. Aslında uygulanan küçülme stratejisi ile işletmeler varlıklarını devam ettirmeleri için gerekli olan bazı amaçları gerçekleştirebilmekte ve hatta buradan rekabet

üstünlüğü de çıkarabilmektedirler (Öndeş ve ark. 2011). Yalnız Demir (2010)'da belirtildiği üzere dikkat edilmelidir ki küçülmeye giden işletmelerde çalışmaya devam eden personelde tükenmişlik görülebilmekte, bu da işletmelerine olan bağlılıklarını azaltabilmektedir. Bu olumsuz durumun yaşanmaması için çalışanların iş güvencelerinin olduğu yöneticiler tarafından vurgulanmalı ve kendilerinden beklenen performans standartları açık bir şekilde belirtilmelidir.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmelerinin borçlarında azalma durumunu ortaya çıkarmasıdır. İşletmelerin borç yapısının dışa bağımlılıklarını ve serbest karar alma aşamalarını etkilediği dikkate alındığında bu durum Hatay orman ürünleri işletmelerinin elini güçlendirebilecektir.

Suriye krizi ile birlikte işletmelerin çoğunda ürün fiyatlarının yüksekliği ve müşteri isteklerinin ürünlere yansımaması konularında şikâyetler yaşanmaktadır. Hatay orman ürünleri işletmeleri gelen şikâyetleri fırsata dönüştürme yollarını aramalıdır. Örneğin şikâyetçi müşterilere yönelik mutlak müşteri memnuniyeti, %100 mutluluk, şartsız iade/değişim, şikâyeti armağan olarak görme, müşterini şımart sloganı, haklı müşteri hattı ve müşteri memnuniyeti anayasası gibi uygulama ve kanalların kullanımı faydalı olabilecektir (Alabay 2012). Tabii bunun için müşterileri bütüncül bir bakışla ele almayı gerektiren müşteri ilişkileri yönetimi yaklaşımını içselleştirmeleri ve işletme faaliyetlerini müşterilerinin değerine ve gereksinimlerine odaklanmış bir vaziyette gerçekleştirmeleri önem kazanmaktadır (Akyüz 2004).

Sonuç olarak çalışma göstermiştir ki Suriye krizi Hatay orman ürünleri işletmelerini ekonomik yönden etkilemiş ve bu ekonomik etki işletmelerin hukuki yapılarına göre bazı hususlarda farklılaşmıştır. Şahıs işletmeleri ile şirketler arasında ifade edilen farklılıklar müşteri memnuniyeti, ithalat miktarı, ithalat nakliye masrafı, ihracat nakliye masrafı, genel üretim maliyeti, üretim kapasitesi ve ticari gelir konularında anlamlı düzeylere ulaşmıştır.

## TEŞEKKÜR

Çalışmanın veri toplama aşamasında yardımlarından dolayı Hasan Hüseyin TUNÇ'a teşekkür ederiz.

## KAYNAKLAR

- Akbaş Z, Babahanoğlu V, Yelman E (2016) Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri. I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Asos Congress Bildiri Kitabı, ASOS Yayınları, s. 96-108.
- Akyüz İ (2004) Mobilya satış mağazalarında müşteri ilişkileri yönetimi üzerine bir araştırma. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi 3-4:13-123.
- Akyüz KC, Serin H, Akyüz İ, Cındık H (2003) Ekonomik Krizin Orman Ürünleri Sanayi Üzerindeki Etkileri (Rize İli Örneği). Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi 1-2:121-126.
- Akyüz K, Akyüz İ, Serin H, Cındık H (2004) Batı Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Orman Ürünleri Sanayi Firmalarının İhracat Problemleri. Türkiye Ormanlık Dergisi 5(1):97-110.
- Alabay MN (2012). Müşteri şikâyetleri yönetimi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi 8(16):137-157.
- Alpaslan İB (2012) Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasıl Etkiler. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, (201148).
- ATSO (2019) Antakya Ticaret ve Sanayi Odası. Hatay Ekonomisi Üzerine Sorunlarımız ve Çözüm Önerilerimiz. [http://www.antakyatso.org.tr/dokumanlar/2019%20istatistiki/ha\\_tayekonomisivesuriyeraporu2019.pdf](http://www.antakyatso.org.tr/dokumanlar/2019%20istatistiki/ha_tayekonomisivesuriyeraporu2019.pdf), Erişim tarihi: 24.04.2021.
- Aydın AH, Özcan S (2016) Suriyeliler ve Sığınmacı Yönetimi: Kahramanmaraş İli Örneği. II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Kilis, Türkiye. s. 267-276.
- Aydın AH, Durgun S (2018) Kahramanmaraş'taki Suriyeli Sığınmacıların Yerel Halk Tarafından Sosyo-Ekonomik ve Politik Açidan Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 15(2):501-526.
- Aydın AH, Durgun S (2020) Göçe İlişkin Uluslararası Örgütler ve Düzenlemeler. Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu. (Editörler: Bulut, Y., Akın, S.). Çizgi Kitapevi. s. 133-150.
- Boyras Z (2015) Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. Journal of World of Turks 7(2):35-58.
- Demir N (2010). Küçülmeye Giden İşletmelerde Geri Kalanların Yaşadıkları Tükenme Sendromunun Örgüte Bağlılık Üzerindeki Etkisi. Öneri Dergisi 9(33): 185-198.
- Durgun S, Aydın AH (2017) Sığınmacıların Türkiye'ye Olumsuz Etkileri. 3rd International Conference on Social Sciences & Education Research. s. 419-426.
- Ersungur ŞM, Yalman İN (2009) Bölgesel kalkınmada ihracat teşviklerinin etkinliği: Sivas ilinde bir uygulama. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 10(1):81-98.
- Esen O, Binatlı AO (2017) The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. Social Sciences 6(4):1-12.
- Gedik T, Çil M (2019). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kriz Yönetimi (Düzce İli Örneği). Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 21(2): 417-425.
- GiGM, (2021) Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (Geçici Koruma), <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim tarihi: 16.04.2021,
- Göç ve Uyum Raporu (2018) Uluslararası Koruma/ Geçici Koruma / Suriyeli Sığınmacılar. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı.
- Gür N (2017) Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi. SETA, (224).



- Kılıç S (2016) Cronbach'ın alfa güvenilirlik katsayısı. *Journal of MoodDisorders* 6(1):47-48.
- Öndeş T, Kaygın E, Kaygın CY (2011) Örgütsel Küçülmeye Stratejik Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2):123-136.
- Özdemir E (2017) Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye'ye etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 1(3):114-140.
- Paksoy HM, Koçarslan H, Kılınç E, Koç A (2015) Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1):143-174.
- Paksoy S, Özgüven MK (2017) Suriyeli Sığınmacıların Kilis Ekonomisine Etkisi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 4(9):56-78.
- Reçber K, Ayhan V (2013) Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri. *Alternatif Politika* 5(3):324-340.
- Serin H, Durgun M (2018) İşletmelerde Yenilikçi Yaklaşım Olarak Stratejik Yönetim Süreci. *Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*, böl. 3, ss. 23-42. Ankara, Türkiye: Gece Kitaplığı.
- Serin H, Durgun M, Durgun S (2020) Orman Ürünleri Sanayindeki Davranışsal Strateji Çalışmaları Üzerine Bir Derleme. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi* 8(1):1002-1019.
- Sözbilir F, Bakan İ, Eytmiş AM (2015) Türkiye'de İlk 500 Firma Arasındaki Tekstil İşletmelerinin Kriz Dönemindeki İnsan Kaynakları Politikalarına İlişkin Bir Alan Araştırması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 11(26): 77-96.
- STB 2019 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hatay İli Sanayi Durum Raporu. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari>. Erişim tarihi: 25.04.2021.
- Şentürk C (2020) Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler, ZFTI-PolicyPaper No. 8, Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı, Essen.
- Taş İE, Durgun S (2020) Göç Yönetişimi Bağlamında Bölgesel İstisare Süreçleri. *Beşeri ve Sosyal Bilimlerde Kavramsal ve Uygulamalı Araştırmalar*. (Editör: Çelebi, F.). Duvar Kitapevi. s. 477-500.
- Ulutaş U (2017) Suriye Krizinin Mahiyeti. *Dış Politika Dergisi*, Temmuz-Eylül 2017, s.41-48.
- UNHRC (2021). Syria Regional Situation Response. [https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#\\_ga=2.136152882.246043135.1586857497-32557848.1583230676&\\_gac=1.190464729.1586857497.CjwKCAjwvtXOBRAFEiwAGWJyZL3UXAXWWa1wXM2OnsW0abBEi9RHFpv41vIBNMhg\\_og2Ora5MFxOzRoCiOcQAvD\\_BwE](https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.136152882.246043135.1586857497-32557848.1583230676&_gac=1.190464729.1586857497.CjwKCAjwvtXOBRAFEiwAGWJyZL3UXAXWWa1wXM2OnsW0abBEi9RHFpv41vIBNMhg_og2Ora5MFxOzRoCiOcQAvD_BwE). (Erişim tarihi: 14.04.2021).